

BIHARKERESZTES AZ ÖNKÉNYURALOM ÉVEIBEN

A két császár túlerejével szemben alul maradt a szövetségesek nélkül küzdő magyar nép. Bécs az áprilisi törvények semmibe vételével felszámolta a kivívott jogokat, felborította a feudalizmus idején kialakított közigazgatási rendszert és arra törekedett, hogy az országot szervesen beépítse a birodalomba. Az osztrák kormány 1849. július 4-én közzétette Magyarország ideiglenes közigazgatási és bírósági szabályzatát: az ország élén helytartó áll, az öt polgári közigazgatási kerületet cs. kir. kerületi főispán irányítja. A megyéket a cs. kir. megyefőnök, a járásokat a cs. kir. járási biztosok igazgatták. Az abszolutizmus idején az ország legnagyobb megyéjét Bihar, Észak-Bihar és Dél-Bihar részekre tagolták – ez utóbbinak része volt a mezőkeresztesi járás. A bécsi politikusok úgy gondolták, hogy a magyarokat a félelem és a bizonytalanság állandósításával képesek lesznek féken tartani. Bécs azonban – csakúgy mint a csatamezőkön – itt is elszámitotta magát. A lakosság, a lelkészek és a tanítók, a helyi közigazgatás vezetői szinte emberfeletti erőfeszítéssel kezdtek hozzá a mindennapi élet újraszervezéséhez.

Egy keserves évtized kellett ahhoz, hogy kialakuljanak a feltételei annak, hogy a magyar érdekek szolidan, lépésről lépésre megjelenhessenek Bécs politikájában.

Hogyan alakult egy bihari községnek, Biharkeresztesnek a sorsa e rendkívül ellentmondásos években, hogy tudta megőrizni magyarságát, miként tudott a kedvezőtlen politikai körülmények között a polgári fejlődés útjára lépni?

Biharkeresztes népességének alakulása 1857–1910 között

Össznépesség

1857:	2663.	anyanyelv szerint	2663 magyar
1869:	2863.	anyanyelv szerint	2863 magyar
1880:	2676.	anyanyelv szerint	2486 magyar, 2 szlovák, 53 román, 19 német, 116 egyéb

1890:	2950,	anyanyelv szerint	2868 magyar, 3 szlovák, 67 román, 2 német, 10 egyéb
1990:	3194,	anyanyelv szerint	3152 magyar, 30 román, 9 német, 3 egyéb
1910:	3560,	anyanyelv szerint	3549 magyar, 1 szlovák, 6 román, 3 német, 1 horvát

Biharkeresztes népességének vallási megoszlása 1880–1910 között

	r. kat.	g. kat.	ref.	evang.	g. kel.	unit.	izr.
1880	176	–	2273	11	137	–	79
1890	173	5	2535	6	137	–	104
1900	287	9	2553	4	185	1	150
1910	389	48	2722	10	232	–	157

A népesség száma 1857-től – az 1880-as népszámlálás kivételével – folyamatosan növekedett, bizonyítva, hogy a község kiegyensúlyozott fejlődésének alapjai adóttak. A felekezetek közül a reformátusok száma meghatározó maradt.

A háború megpróbáltatásai, az önkényuralom magyar ellenessége nehezítette az ország talpraállását. A kortárs Osváth Pál írta, Keresztes 1850-ben: „...oly jelentéktelen falu volt, hogy az uraság tiszti lakán kívül több kerített udvar a községben nem volt...”

A megye életében nagy eseménynek számított, hogy I. Ferenc József császár magyarországi körútja során – 1857 májusában – ellátogatott Biharba is. Az előkészületeket Gerzson Antal megyefőnök irányította, több járást személyesen is felkeresett – így Mezőkeresztest is –, hogy a látogatás sikerét biztosítsa. A járássoknak, amelyeken az uralkodói menet keresztülhaladt, lovas bandériumokat, kellő számú előfogatot és „csinos népi táncos párokat” kellett kiállítaniuk. A fogadáshoz, a díszkapu építéséhez szükséges pénzt gyűjtés útján kellett előteremteni. A déli szegényebb járássoknak nem voltak képesek kellő számú hátszlovat kiállítani – a szalontai járás Arad megyéből kért kölcsön lovakat, a belényesi járás 170 főnyi bandériumot állított ki, de ebből csak 2, ló volt alkalmas arra, hogy az uralkodót és kíséretét kövesse, a többieket csak egy helyben lehetett felállítani. Tervbe vették, hogy a községek ajándékot adnak át a császári párnak, több község erre nem volt képes szegénysége miatt. Jelentkezők hiányában nem került sor köszöntő beszédekre, a mezőkeresztesi állomáson a járás nevében Lázár Miklós lelkész kívánt köszöntőt mondani. Amikor azonban közölték vele, hogy a szöveget előbb be kell nyújtani, visszalépett.

A Nagyváradon tartandó népünnepélyre a tenkei járásból 12 magyar és 12 román táncospárt vittek. 12 párt jelöltek ki a mezőkeresztesi és ugyanannyit a szalontai járásból is.

A látogatás befejezéseként Nagyváradon a császár jelenlétében került sor a vasúti indóház alapkövetelésére.

A császár tiszteletére rendezett fogadás – amely külsőleg pompásnak tűnt – valójában a bihari népnek nehéz sorsáról állított ki hiteles bizonyítványt.

1857-ben országszerte felállításra kerültek az osztrák önkényuralom harsány jelképei, a sárga-fekete oszlopokra felszerelt helységnévtáblák. Ez évben zajlott le a lakosság összeírása is. 1859-ben az osztrák–olasz háború idején került felállításra a 14. cs. k. huszárezred, amelyben bihari önkéntesek is szolgáltak. Az 1871-ben hazahozott ezred katonáinak egy részét Mezőkeresztesre szállásolták be, súlyos terhet okozva ezzel a lakosságnak. A községek és birtokosok kérelmére 1859 áprilisában a megyei szervek engedélyezték, hogy a mezőkeresztesi szolgabíró területén polgárőrség szerveződjön, egyik hadnagyává Osváth Pált nevezték ki.

1859. szeptember 11-én jelent meg a protestáns igazgatás önállóságát sértő cs. kir. pátens, amely országos tiltakozást váltott ki, így a bihari protestánsok tiltakozását is. A bihari gyülekezet összejövetelét Nagyváradon csak a Német utcai templomban tarthatta meg, mivel előzőleg a Körös melletti templomból kitasították őket.

Az önkényuralom tíz éve alatt és az ezt követő hatvanas években Mezőkeresztes elindult a fejlődés útján: a járásbíróság, majd az adóhivatal, a szolgabírói hivatal, az árva bizottmány, a cs. kir. csendőr és pénzügyőr laktanyák ide telepítése következtében a község „...rövid időn úgy ki nőtte magát, hogy a járás első rendű helyei közt helyet foglalhat...” Itt lakott 1867-ig a járási orvos, 1860-tól már gyógyszerháza is volt a községnek. Mezőkeresztesen született meg az az ötlet, hogy a járás községeinek büntetés pénzéből kórházat kellene építeni – az összegyűlt mintegy 2000 forintot a megye átvette és beolvasztotta a megyei kórház alapba.

A Mezőkeresztest érintő vasútvonal építése 1857-ben kezdődött. a tiszai vaspálya „...által e vidék mívelt nagy világgal lépve közelebbi napi érintkezésbe...” A községet érintő útépités a hatvanas évek végére érte el Mezőkeresztest.

A szolid, de folyamatos fejlődésnek azonban meg kellett fizetni az árát. A község lakossága 1854-től 12 éven keresztül – néhány hónaptól eltekintve – katonákat szállásolt el, 1867 lett volna az első esztendő, hogy e teher nélkül saját gondjaival foglalkozzon. Azonban újra a beszállásolás veszélye fenyegette, a község tiltakozott a megyénél igazságot követelve és több évi pihenőt az alábbi indokok alapján:

1. A 12 évi súlyos teher után más, eddig könnyebb helyzetben lévő község váltsa fel Kereszttest, aki „...ki lett zsákmányolva, más községek pedig javulnak a kényelmes tehermentesség jobb helyzetében. Az osztó igazság elve kívánja tehát, hogy most már Keresztes pihenjen s más községekre háramlíttassék által e katona beszállásolási teher.

2. Keresztes községen még más több féle teher is nagyobb mértékben fekszik, mint a vidék többi községén... átvonuló katonaság beszállásolása, újoncozás alkalmával évenként szinte több ezreknek ingyenes elszállásolása... több rendű gyalog és előfogatolási szolgáltatások, hivatalos levelek továbbítása...”

3. A beszállásolás a község házaiban történt, így az itt lakók helyzete egyre romlott.

4. A község lakossága „...most hogy a katonai beszállásolás terhétől megmenekült-egyházi s vallási ügyei javításához kezdett... míg katona nem lesz iskoláját, tornyát újra építse, egy még építendő, új leányiskolája helyiségéről gondoskodják és fiú iskolája s lebontott roskadozó tornya építés alatt van, úgy szintén a r. kat. templom is most épül...”

5. Keresztes községen a községhez mérve véghetetlen sok adósság teher fekvődvén... igen nagy szükség volna a többi éveken általi pihenés nyeresére...

Mind ennyi fontos okok-ennyi terheltség és ily nyomasztó helyzete miatt Mezőkeresztes községünknek esedezünk alázatosan a Bihar Vármegyei Bizottmány előtt, hogy legyen kegyes a Bizottmány méltányolni Keresztes községnek közel múltját és jelenét, hogy e község a katonai beszállásolás súlyos kötelezettségének 12 évig tartott hosszú időn át eleget tett s a jelenben... nagyszerű egyházépítkezésekbe kezdett... a magas Minisztériumot is méltóztassék értesíteni, hogy e teherrel (beszállásolással) Keresztes még csak ne is fenyegettesék...”

A község képviselőtestületi jegyzőkönyveinek nagy része nem került levéltárba, így nincs lehetőségünk megállapítani, hogy mikor és milyen elképzeléssel fogalmazódott meg a képviselőtestület ülésain a nagy elhatározás: új, emeletes községházat építenek Mezőkeresztesen. A község által a főszolgabíróhoz előterjesztett pénzügyi tervzet tartalmazza a költségvetési forrásokat, amelyek a vállalkozás realitását látszanak igazolni. A forrás értékét ezentúl növeli, hogy betekintést nyújt egy 3000 lélekszámú bihari község gazdálkodásába és lehetővé teszi a községi vezetők, a képviselőtestület célratörő, alkotó tevékenységének megismerését.

A költségvetés szerint az új, emeletes községháza 8 ezer – a község által kiszolgáltatott anyagok árával együtt mintegy 10 ezer forintba kerül. E kiadások fedezésére 5 ezer forintot a község biztosít: készpénz 1500 forint; a község borsóháti tagbirtokáért haszonbérleti díj 1440 forint; az adandó állami kölcsönből 900 forint; az elárusítandó mérték hitelesítési eszközök ára és a szárazmalom eladásából származó pénz.

A még hiányzó 5 ezer forintot pedig kölcsönből kívánták fedezni – törlesztésre szolgálna a község évenkénti jövedelmének feleslege és a községhez egy része után a bérleti díjak.

A főszolgabíró megállapította, hogy Mezőkeresztesnek egy új székházra csakugyan szüksége van, mivel a jelenlegi állapota igen rossz, nem biztonságos, szűk helyiségeiben a községi ügyeket nem lehet megfelelően intézni. Megnyugtató, hogy a község jövedelmeinek összevetése a kiadásokkal kedvező felesleget mutat. Ezt igazolja a költségvetés, mely szerint a múlt évi pénztári egyenleg 1932 forint 32 krajcár maradványt mutatott, a f. évi előirányzat is kedvező – közel 1800 forint. További szép bevételre nyújt kilátást maga a községhez is, melynek alsó része bérbeadandó bolthelyiségek és lakosztások vannak tervezve, „...tehát biztosan remélhető, hogy a felvenni kívánt 5 ezer forint kölcsönt a község jelenlegi vagyonából, jövedelmének évenkénti feleslegéből, másrészt az új községhez bérjövedelméből néhány év alatt törleszteni lehet, így az építkezés, a lakosság megterhelés nélkül megvalósítható.”